

Lange, A. de, Schwinge, G., *Pieter Valkenier und das Schicksal der Waldenser um 1700* (Waldenserstudien II; Heidelberg: Verlag Regionalkultur, 2004, 288 blz., €28,-, ISBN 3 89735 273 7).

De naam van Petrus Valkenier is onlosmakelijk verbonden met zijn volumineuze jeugdwerk *'t Ververd Europa* (1675), dat de een beschouwt als een serieuze bijdrage aan het politiek-theoretisch debat in de Republiek en de ander als een uit de hand gelopen orangistisch schotschrift. Valkenier geniet ook in kleine kring bekendheid als gezant van de Republiek in Zwitserland in de jaren 1690-1704. Hij dankt deze bekendheid vooral aan de teleurstellende dissertatie van Matthijs Bokhorst, *Nederlands-Zwitserse betrekkingen voor en na 1700. Eerste deel 1685-1697* (Amsterdam 1930), waarvan het tweede deel nooit is verschenen. De lacune wordt nu tot op zekere hoogte gedicht door de onderhavige bundel, het resultaat van een tweedaags congres in 1999. Het boek telt twaalf bijdragen over Valkenier en de Waldenzen; deze recensie concentreert zich op de studies over Valkenier.

Een van de twee redacteurs, de Duitse kerkhistoricus Albert de Lange, vat als opmaat de kennis over het leven en werk van Valkenier degelijk samen. De bijdrage heeft vooral een inventariserend karakter, waarbij de lacunes in onze kennis duidelijk worden aangegeven. Aansluitend biedt Eco Haitzma Mulier een gedegen overzicht over de politiek-historische theorieën van Valkenier, geplaatst in de context, zonder de inconsequenties in zijn denken te verwaarlozen. Ook deze bijdrage heeft vooral een samenvattend karakter. De Zwitserse historicus Heinzpeter Stucki volgt aan de hand van Zwitserse bronnen in het voetspoor van Bokhorst de activiteiten van Valkenier gedurende de Negenjarige Oorlog en laat zien hoe de grote alliantie onder leiding van de zeemogendheden toestemming kreeg Zwitserse huurlingen te werven op precies dezelfde voorwaarden als Lodewijk XIV. Drie studies schilderen de met succes bekroonde bemoeienissen van Valkenier in de jaren 1698-1701 om als speciaal gevolmachtigde een permanente verblijfplaats te vinden voor de Waldenzen in het Duitse Rijk (Hessen en Württemberg); Victor Amadeus II had hen tijdens de Negenjarige Oorlog als bondgenoot van de Republiek en Engeland tijdelijk in Piedmont opgevangen toen zij (Zuid-)Frankrijk hadden moeten verlaten, maar hen na zijn afzonderlijke vrede met Lodewijk XIV weer het land uitgezet. Hans Bots en Meindert Evers volgen Valkeniers bemiddeling voor de Waldenzen minutieus met behulp van zijn missieven aan de Staten-Generaal. De Duitse rechtshistorica Barbara Dölemeyer heeft alleen oog voor de juridische aspecten van zijn onderhandelingen voor de Waldenzen met Duitse vorsten, zodat de hoofdpersoon buiten beeld blijft. Brigitte Köhler gaat wel concreet in op Valkeniers activiteiten in Hessen en op de achtergronden daarvan en laat, en passant, doorschemeren dat de druk van Engeland en de Republiek bij de bemiddelingspogingen achter de schermen van eminent belang is geweest. Aandacht tenslotte verdient de inleidende studie van de Ierse historicus Christopher Storrs, die gebruikmakend van zijn ongepubliceerde dissertatie uit 1990, waarin royaal Nederlands archiefmateriaal is verwerkt, inzicht verschaft in de gedachtenwisseling tussen Willem III en Victor Amadeus II over de hugenoten en de Waldenzen; zowel buitenlandse en binnenlandse redenen en zowel politieke als religieuze motieven blijken de doorslag te hebben gegeven bij het uitdrijven van de

Franse ballingen door de vorst.

De organisatoren van het congres en de redacteurs van de bundel hebben voor een opmerkelijke consistentie qua thematiek gezorgd. Zowel Valkenier als de Waldenzen komen uitnemend tot hun recht. Het boek is overzichtelijk opgezet en helder geschreven en vormt een welkome aanvulling op de dissertatie van Bokhorst. Het nogal obscure thema heeft mij vooral duidelijk gemaakt hoe weinig wij eigenlijk weten over de betrekkingen tussen de Republiek en Zwitserland. Moge het werk een stimulans zijn dit veel te weinig onderzochte studieobject opnieuw ter hand te nemen.

Guido de Bruin

Livestro, J., *De adem van grootheid. Nederland in de jaren vijftig* (Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker, 2006, 293 blz., 19,95 euro, ISBN 90 351 3007 3).

Joshua Livestro heeft een eigenzinnig boek geschreven over de jaren vijftig. Eigenzinnig in verschillende opzichten. Om te beginnen: het is geen normale historische studie, waarin bijvoorbeeld onderzoek wordt gedaan in primaire bronnen om (althans gedeeltelijk) nieuwe inzichten te bereiken of maximaal geprofiteerd wordt van het feit dat de historicus weet hoe het allemaal is afgelopen en dus onderscheid kan maken in belangrijke en onbelangrijk gebleken ontwikkelingen. Dit boek beperkt zich tot hoofdlijnen en sfeerbeelden, voorzien van een enkele kanttekening. (11) Maar de inzet was tegelijkertijd aanzienlijk hoger, aangezien het Livestro te doen is om het reconstrueren van de wereldbeschouwing van de Nederlanders in de jaren vijftig en dat dan door uit te gaan van de belevenissen van de mensen zelf. In dat opzicht is het volgens de auteur zelfs een oefening in mentaliteitsgeschiedenis. Een dergelijk streven is echter niet zonder risico's, aangezien de auteur zich dan wel erg afhankelijk maakt van de tijdgenoot: wat deze niet zag, ziet ook de auteur niet. Dat verklaart bijvoorbeeld waarom de Tweede Wereldoorlog vrijwel afwezig is in dit boek, simpelweg omdat men het daar in de jaren vijftig niet veel over had. Nu lag het oorlogsverleden als een slagschaduw over deze periode, zoals menigeen uit eigen ervaring nog weet. Er werd alleen geen druk debat in het openbaar over gevoerd en de betekenis van de oorlog is daarmee de auteur ontgaan. Een tweede risico bij deze aanpak is dat men de geluiden uit de tijd niet goed interpreteert. Een kernbron van Livestro is de bekende studie van Joop Goudsblom, *De Nieuwe Volwassenen*, een enquête onder jongeren van 18 tot 30 jaar uit 1959. Dit boek was gebaseerd op een enquête van het blad *Vrij Nederland* en de vraag is natuurlijk in welke mate de inzenders representatief waren voor deze generatie. Dit soort bronnenkritiek is door Livestro echter niet toegepast, waardoor verschillende mededelingen over die wereldbeschouwing niet heel erg overtuigend zijn. Aanvullend materiaal uit NIPO-enquêtes, waarvan Hans Blom in dit tijdschrift (*BMGN*, XCVI (1981) 300-333) de waarde heeft laten zien, is niet benut. Discussie met de bestaande historiografie is overigens evenmin te vinden in dit boek. Er is een obligate verwijzing naar het bekende artikel van Stuurman, 'Het zwarte gat van de jaren vijftig' uit *Kleio*, XXV (1984), maar vooral om het punt te maken dat de jaren vijftig niet gezien moeten worden als de broedplaats van de jaren zestig, maar op hun eigen merites bekeken dienen te worden. Wat waren dan die merites?

Het hoofdargument in dit boek is op te maken uit de titel. Willem Drees sprak op 31 december 1949, na het verlies van Nederlands-Indië, dat menig Nederlander nu misschien het gevoel had dat de oude spreuk bewaarheid zou worden: Indië verloren rampspoed geboren, dat uit Nederland nu de adem van grootheid was verdwenen. Drees ontkende dat, ook al was hij niet erg expliciet over waar de nieuwe adem dan vandaan moest komen en naar toe moest waaien. Ondanks deze beperkingen was Drees in deze rede, volgens Livestro, de ware staatsman: hij was namelijk bezig met wat William McNeill noemde 'the care and repair of public myth', een bezigheid die nog misschien het best aan te duiden valt als de zingeving aan het nationale bestaan. Dat was nodig, aangezien Nederland aan de vooravond van de jaren vijftig niet alleen Indië had verloren, maar van twee kanten in de tang genomen werd: intern was er een